

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Горбатюка Андрія Юрійовича**

«Концептуалізація феномена трансгуманізму в культурній антропології»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з культурології за
спеціальністю 034 Культурологія з галузі знань 03 – гуманітарні науки

Тема дослідження, обрана А. Ю. Горбатюком для наукового пошуку, є наразі актуальною. Проблематика трансгуманізму обумовлена науково-технічним прогресом, що поглибився у другій половині ХХ століття, проникненням мультимедій у буття людини і майже повною інформатизацією, комп'ютеризацією, технізацією суспільства. З початком ХХІ століття усе частіше виникає питання про подолання обмежень людського тіла, бажання вийти за його межі природним та штучним шляхом. Формується новий погляд на людину та її можливості, і це нове бачення людини та її сутності привносить проблему природи людини та набуває нової актуальності. Надтехнології майбутнього поступово перетворюють людину на «транслюдину», а згодом і на «постлюдину». Розвиток штучного інтелекту, біотехнологій, нанотехнологій та робототехніки продукує важливість концепту трансгуманізму, як інтелектуального, філософського та культурного руху, спрямованого на використання технологій для покращення природи людини і вдосконалення можливостей останньої як біологічного виду в культурній антропології. З огляду на зазначене науковість дисертаційного дослідження Андрія Горбатюка не викликає сумнівів, адже автор розглядає сучасний академічний дискурс концепції трансгуманізму, зокрема теоретико-прикладні аспекти означеного філософського концепту крізь призму його трансформаційних змін у контексті культурно-антропологічної парадигми.

Формулюючи об'єкт та предмет дослідження, дисертант розкриває наукову новизну роботи, логічно пов'язує виклад мети дослідження з постановкою та розв'язанням намічених завдань (с. 24–25). Основна увага зосереджується на таких дослідницьких завданнях, як: розкрити характерні

риси філософії трансгуманізму та її вплив на творення сучасного оціокультурного простору; репрезентувати генезис трансгуманістичних ідей; визначити роль концепту штучного інтелекту в означеній парадигмі; з'ясувати ключові антропотехнічні та філософсько-антропологічні основи людського розвитку в контексті трансгуманізму; окреслити трансгуманістичну проблематику переосмислення людської культури та ідентичності в умовах цифровізації суспільства.

Дисертація базується на значному масиві джерел, серед яких здебільшого праці зарубіжних науковців (246 джерел), оскільки осмислення поняття трансгуманізму в переважній більшості здійснювали вони, певною мірою проаналізовано роботи і вітчизняних дослідників. Критичне опрацювання використаної літератури, що презентує окремі аспекти даної проблематики, дало змогу Андрію Юрійовичу висвітлити ступінь наукової розробленості обраної теми. Дисертант всебічно аналізує висновки та узагальнення уже існуючих надбань, намагаючись висловити своє ставлення до них.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується досягнутими автором результатами дослідження. Зміст рецензованої роботи свідчить про те, що Горбатюк А. Ю. виконав сформульовані у вступі завдання і досягнув поставленої мети, яка полягала у всебічному вивченні філософського концепту трансгуманізму в культурно-антропологічному контексті крізь призму трансформаційних змін. Це робить дисертаційне дослідження методологічно й теоретично значимим.

У якості теоретико-методологічної бази дисертаційної роботи використовувались філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи і прийоми, що належать до методологічного арсеналу суспільних наук. Мета дослідження зумовила необхідність застосування міждисциплінарних підходів, які синтезують досягнення у галузі філософських, політичних, соціальних та гуманітарних наук і актуалізують низку принципів, таких як структурний

аналіз (детальне вивчення досліджуваного об'єкта з урахуванням усіх його взаємозв'язків), всебічність (критичний розгляд усієї сукупності джерел та літератури з теми дисертаційного дослідження), об'єктивність (досягнення неупередженості в аналізі наукової та науково-фантастичної літератури), наступність (дотримання спадкоємності між новими знаннями та надбаннями попередників) та інші (с. 27).

Важливим є те, що дисертант спробував проаналізувати концепт трансгуманізму у вимірі культурної антропології, виявити кардинальні його зміни на сучасному етапі 4-ї промислової науково-технічної революції, розкрити історико-культурний контекст руху трансгуманізму, з'ясувати трансгуманістичні аспекти філософсько-антропологічних досліджень людини.

Так, у першому розділі «Формування концепції трансгуманізму» (с. 30–75) автором проаналізовано стан розробки означеної проблематики у науковій літературі, розкрито історико-культурний контекст руху ідей трансгуманізму, обґрунтовано методологічні засади дослідження, а також охарактеризовано інтелектуальне ядро трансгуманізму, що полягає у особливому стані людей, які перебувають у перехідній стадії розвитку людства. Дисертантом зазначено, що «радикальні технологічні втручання в тіло і розум (так званий біоакінг) спричинять появу нових можливостей, які призведуть до реконструкції, перебудови соціокультурної реальності, наслідком чого стане не лише руйнування новітніх та застарілих форм сприйняття, а й витворення нових методів рефлексії й взаємодії з онтологічною реальністю» (с. 30). Визначено принципи трансгуманістичного вчення, зокрема, це принцип необхідності нескінченного вдосконалення і досягнення нових можливостей для людини та принцип етичності відмови від застарілих форм, що обмежують ці можливості, заради нових форм людського буття. При цьому наголошено, що трансгуманізм парадоксально антропоцентричний, оскільки бачить цінність у самій людині: риторика трансгуманістів спрямована на відтворення людської природи на інших засадах, однак без втрати людського начала (с. 58-59).

Автором розглянуто ідеї трансгуманізму крізь призму науково-фантастичної літератури і відзначено той факт, що наукова фантастика (НФ) ставить під сумнів роль, актуальність і переваги сучасних і майбутніх технологій, а також пропонує ідеї, які можуть вплинути на громадську думку, «...» визначати світогляд людей, змінюючи їхнє ставлення до значущості сучасної та майбутньої науки і технологій (с.67). Дисертантом відзначено той факт, що наукова фантастика відіграє особливу роль у проектуванні можливих світів, які можуть впливати на сучасний світ, а репрезентована нею культура, якщо розглядати її таким чином, є чимось на зразок форуму, на якому можуть бути представлені, унормовані та реалізовані найрадикальніші ідеї трансгуманізму (с. 69).

Заслуговує на увагу другий розділ дисертації «Формування соціокультурних візій трансгуманізму та їх вплив на сучасність» (с. 76–126), який присвячений авторській позиції щодо розкриття важливих аспектів концептуалізації феномена трансгуманізму, зокрема поняття технокультури як теорії, що втілює уявлення про життя як творчий початок і яку використовують для опису специфічного зв'язку між культурою та новими технологіями; сингулярності та штучного інтелекту. Також у розділі розглянуто соціокультурні візії трансгуманізму в контексті смерті та безсмертя як подолання страждань.

Аналізуючи генезис технологій та поглядів на людину, автор робить висновок, що «сьогодні неможливо не помітити дедалі сильнішого впливу нелюдського на культуру і на кінцеві наслідки людської діяльності» (с.78). «В епоху цифрових медіа гібриди, що представляють переплетення людської та нелюдської діяльності, стають дедалі популярнішими» (там само). Трансгуманістичні ідеї базуються на NBIC-конвергенції. Дисертант обґрунтовує важливість феномена сингулярності, що отримав реінтерпретацію поза межами наукової фантастики, і набув статус наукової гіпотези, яка обговорюється у різних технокультурних, академічних, політичних і популярних контекстах. Він аналізує соціально-культурні та філософсько-

антропологічні дискусії трансгуманістичних уявлень про смертність та безсмерття, зокрема розглядає концепцію Л. Касса в площині означеного дискурсу. Основна увага сконцентрована на аргументах науковця стосовно негативного впливу трансгуманістичних технологій, які потребують певного переосмислення. У цьому контексті розглядає і екзистенційну концепцію буття М. Гайдеггера, яка ґрунтується на твердженні, що люди здатні піклуватися про все, яке колись закінчується. На основі зазначеного дискурсу автор висловлює думку, що умовне прагнення продовжити життя стає його власною метою.

Позитивне враження справляє третій розділ «Антропологічна криза та виклики трансгуманізму» (с. 127–173), в якому автор висвітлює антропологічне розуміння людини, а також розглядає тенденції трансформації й переосмислення людської культури й ідентичності в контексті сучасних культурно-антропологічних студій.

У своїй роботі А. Горбатюк зазначає, що гуманістична перспектива розглядає людину як суб'єкт техніки та, власне, як техніку, що володіє знаннями і навичками, які також можуть бути використані на самій людині. Досить аргументовано звучить твердження щодо культурних ресурсів людства, які є новою цариною для інноваційної діяльності.

Переосмислюючи проблему ідентичності, автор доходить висновку, що в контексті розвитку трансгуманізму особиста ідентичність є диференційованим питанням, яке актуалізується в межах утилітаризму, пріоритетом для якого є інтереси людства, а не окремого індивіда. «Так, якщо навіть особиста ідентичність є фікцією (на думку частини трансгуманістів), що, своєю чергою, означає відсутність страху втратити Я в процесі вдосконалення тіла, то благо колективної майбутньої людини покращиться, у випадку підтримання цієї фікції в житті і праві» (с. 73).

Підсумкові узагальнення дають підставу для висновку, що дисертантом здійснено концептуалізацію трансгуманізму в контексті культурно-антропологічних трансформацій трансгуманістичної ідеї, репрезентовано її характерні риси.

Варто відзначити змістовність поданої до захисту роботи, обґрунтованість її основних положень. Мета і завдання дослідження реалізовані у науковій новизні.

Оцінюючи загалом позитивно дисертацію Горбатюка Андрія Юрійовича, необхідно водночас вказати й на певні недоліки, наявні дискусійні моменти і висловити зауваження та побажання здобувачу.

1. Щодо структури дисертації. Зміст розділів «Анотація» (с. 2–9) та «Висновки» (с. 174–178) фактично дублюють один одного.

2. Всебічно розглядаючи трансгуманізм як комплексне інтелектуальне явище та філософський світогляд, варто було б зупинитися на проблемах впливу трансгуманізму та явища сингулярності на зміну/трансформацію ціннісної парадигми сучасної цивілізації і формування її морального підґрунтя. Визначити які саме цінності інформаційного суспільства зумовлюють необхідність формування трансгуманізму як філософського світогляду, а також проаналізувати моделі транскультуралізму, техноантропоцентризму, теоантропоцентризму, технологізму тощо.

Важливо здійснити співвідношення понять «глобалізація», «мультикультуралізм», «гібридизація», «космополітизм».

Розглядаючи філософські основи трансгуманізму, як складової частини світогляду крізь призму антропоцентризму, варто розкрити ставлення людини до Іншого під час війни.

3. Акцентуючи увагу та тому, що «дослідження технокультури має включати відстеження кореляцій між технологією і культурою та їх проявів у моделях соціального життя, економічних структурах, політиці, мистецтві, літературі та масовій культурі» (с. 77) доречно було б розкрити ступінь кореляції технології і культури та можливий причинно-наслідковий зв'язок.

4. У роботі не розкрито особливості трансгуманізму в сучасному вітчизняному дискурсі в контексті здійснення трансформацій соціокультурного простору. При цьому слід глибше розкрити роль означеного

явища у процесі формування індивідуальної та суспільної свідомості й акцентувати увагу на необхідності подальших досліджень у цьому напрямку.

Проте висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Горбатюка Андрія Юрійовича, яке відрізняється науковою новизною, має практичне і теоретичне значення.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що дисертація Андрія Юрійовича Горбатюка «Концептуалізація феномена трансгуманізму в культурній антропології» є цілісним, логічно завершеним самостійним дослідженням і відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Горбатюк А. Ю. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 034 – Культурологія.

Офіційний опонент:

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій

Лариса САРАКУН